

Остапенко Н.І.
ст. лаборант кафедри
музичної педагогіки та хореографії
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин)

Творчий потенціал особистості у контексті проблем сучасної освіти

У статті розкривається сутність поняття «творчість», «потенціал», «творчий потенціал особистості», висвітлюються різноманітні підходи щодо їх визначення. Доводиться, що взаємодія якостей і властивостей особистості, здатних реалізуватися у конкретному творчому акті, є внутрішнім джерелом творчості а отже є творчим потенціалом. Універсальною є його здатність до виведення особистості на новий рівень життєдіяльності, перетворення самої особи. Дається визначення творчого потенціалу особистості як складної системи психогенетичних та психологічних якостей, інтегральної цілісності природних і соціальних сил людини, сукупності здібностей, можливостей та властивостей до здійснення творчої діяльності, продукування творчих підходів у даному процесі, які дозволяють знаходити унікальне, принципово нове рішення проблем, а також забезпечення суб'єктивної потреби особистості у творчій самореалізації і саморозвитку.

Ключові слова: творчість, особистість, потенціал, творчий потенціал особистості.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Прискорений темп науково-технічного розвитку, неперервність і швидкість змін у всіх сферах людської діяльності, мозаїчність і візуалізація інформації — характерні ознаки сучасного соціокультурного простору. Загальні тенденції розвитку суспільства зумовлюють стимулювання людської діяльності у різних сферах, необхідність більш успішної реалізації людських ресурсів — у першу чергу творчого потенціалу окремої людини. Потреба суспільства у всебічній творчій активності людини зростає і вимагає формування діяльної, духовно багатой особистості, здатної творчо розв'язувати різноманітні проблеми, конструктивно працювати у динамічних умовах життя.

Пріоритети соціально-економічного розвитку підвищують вимоги до освіти, яка виступає головним чинником відтворення інтелектуального, духовного та економічного потенціалу суспільства. Сьогодні учні мають бути підготовленими до життя в умовах постійних змін, непередбачуваних ситуацій, повинні бути мобільними, гнучкими, творчими. Тому освіта має спрямовуватися на розвиток творчого потенціалу особистості, самостійного критичного мислення, ціннісних орієнтацій, формування спектра життєвих компетентностей, адекватних соціокультурним реаліям.

Однією з актуальних проблем сучасної освіти є проблема творчості, проблема людини як творця, яка розглядається багатьма науками, а саме філософією, психологією, педагогікою, мистецтвознавством, фізіологією тощо. Чільна увага приділяється розвитку творчого потенціалу особистості. Вчені шукають засоби виявлення і розвитку природних обдарувань кожної дитини, щоб допомогти їй самореалізуватися, зробити творчість невід'ємною складовою її діяльності. Це пояснюється тим, що творчість робить людину успішною і корисною для суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми... З'ясуванню сутності творчості та її механізмів, аналізу творчих здібностей та їх структури, ролі природних задатків присвячено багато праць відомих учених (Г.Альтшуллера, Д.Богоявленської, І.Волкова, А.Шумиліна, В.Шаталова, А.Андрейчака, І.Бека, А.Бодальова, М.Боришевського, В.Давидова, О.Киричука, О.Кононко, Г.Костюк, І.Кулагіної, О.Матюшкіна, В.Рибалки, Л.Фрідмана, І.Якиманської, Є.Яковлевої та ін.) Шляхи і засоби розвитку творчих здібностей особистості ґрунтовно розкрито у дослідженнях Л.Виготського, О.Лука, О.Леонтьєва, В.Моляко, Я.Пономарьова, В.Чудновського, В.Юркевича та ін.

Водночас багато питань, пов'язаних із вихованням творчої особистості, методики розвитку її творчого потенціалу усе ще досліджені недостатньо. Це визначило **мету статті** — розглянути сутність поняття «творчий потенціал особистості».

Виклад основного матеріалу. В.Моляко констатує, що «в психологічному аспекті під творчістю слід розуміти процес створення, відкриття чого-небудь нового, раніше для цього конкретного суб'єкта невідомого» [7, с. 7]. Учений досліджує поняття творчості у двох її головних аспектах — *процесуальному* та *особистісному*.

У процесуальному аспекті визначаються особливості перетворення суб'єктом предмета творчості, об'єктивної дійсності в цілому. Тому на передній план виступають головним чином етапи, стадії, фази та результати названого перетворення.

В особистісному аспекті головне місце посідають якості, здібності особистості як суб'єкта творчої діяльності, її потреби, мотиви, інтереси, знання, вміння, навички, характерологічні властивості, емоції, почуття тощо, а також їх розвиток. Останнім часом все чіткіше виявляється тенденція зближення, поєднання процесуального та особистісного аспектів дослідження проблеми творчості. Цьому сприяє запровадження системного підходу у наукових дослідженнях.

Вважається, що творчість на різних її рівнях доступна кожному. Деякі вчені розглядають творчість як діяльність, що породжує принципово нове. В цьому розумінні міститься твердження про відсутність у

звичайної людини творчого начала, яке наявно і виразно представлено в обдарованих індивідів Досліджуються характерологічні, емоційні, мотиваційні, комунікативні якості обдарованих індивідів, у результаті чого створюється їх узагальнений особистісний портрет (К.Кокс, К.Тейлор, Е.Роу).

«Найвищий вияв творчості й досі доступний лише небагатьом обраним геніям людства, але у буденному житті, що оточує нас, творчість є необхідною умовою існування, і все, що виходить за межі рутини, і в чому міститься хоча б йота нового, зобов'язана своїм походженням творчому процесу людини» - писав Л.Виготський [1].

Взаємодія якостей і властивостей особистості, здатних реалізуватися у конкретному творчому акті, є внутрішнім джерелом творчості. Цей феномен прийнято називати *творчим потенціалом*. Потенціал (лат. «potential» – сила) – це величина, що характеризує потенційну енергію суб'єкта творчості. Цей термін досить широко використовується в різних галузях освіти. Тому він не має однозначного та єдиного визначення, оскільки трактується вченими по-різному, залежно від конкретної точки зору тієї чи іншої галузі науки.

У філософському плані творчий потенціал розглядається як синтетична якість індивіда, що характеризує міру його можливостей ставити і вирішувати нові завдання у сфері діяльності, яка має суспільне значення. Його можна представити як сукупність перетворювально-предметних (навички, уміння, здібності), пізнавальних (інтелектуальні здібності), аксіологічних (ціннісні орієнтації), комунікативних (морально-психологічні якості), художніх (естетичні здібності) можливостей.

Розглядаючи поняття «творчий потенціал» у загальному визначенні, філософи розуміють його як аспект інтелекту, що характеризується новизною мислення та вирішення завдань. Творча здібність передбачає дивергентне мислення, що зазвичай потребує найбільшого числа відповідей на просту ситуацію (наприклад, незвичайне використання, асоціативні зв'язки). Існують позитивні кореляції між коефіцієнтами інтелекту та творчого потенціалу. Проте, вважається, що творчий потенціал вужчий, ніж коефіцієнт інтелекту і не може повністю зумовлювати творчі досягнення як у мистецьких, так і у наукових сферах [12].

В сучасних умовах поняття «потенціал» нерідко використовується як сукупність засобів, необхідних для чогось; як позначення можливостей і джерел, які є в наявності, і які можуть бути використаними для досягнення певної мети, рішення завдання. Багато вчених трактують це поняття як життєву стратегію і життєву перспективу (А.Абульханова); як здатність творити світ для себе (М.Лоський, А.Лосєв, С.Рубінштейн); як прагнення, життєвий дух, напруга (А.Бондар); як внутрішній смисловий слух (Г.Батищев) [4].

Привертає увагу думка Б.Теплова, який розглядає потенціал з точки зору внутрішньої сили людини в її творчій діяльності й ототожнює поняття «потенціал» з поняттям «енергія людини», як «промінь світла на шляху творчості».

Інший вчений, С.Франк, визначає потенціал як соціальну цінність. Він підкреслює, що саме творчий потенціал людини служить джерелом розвитку самого суспільства. Викликає інтерес думка Д.Богоявленської, яка відзначає властивість потенціалу як стадію виходу людини на новий рівень, і ототожнює його з поняттям «творча особистість», з розвиненими творчими здібностями, і яка творить шляхом застосування оригінальних способів діяльності [3].

До поняття потенціалу зверталися також психологи, зокрема, В.М'ясищев, Б.Ананьєв, В.Моляка, В.Лихвар та ін. Розглянемо їх основні позиції.

В.М'ясищев визначав потенціал особистості як систему її ставлень до зовнішнього світу і до самого себе. Б.Ананьєв у поняття «потенціал» включав розвиток людини як особистості і як суб'єкта діяльності, відзначаючи, що у взаємозв'язках їх особливостей, зумовлених природними властивостями індивіда, й утворюється індивідуальність. Тому потенції охоплюють здібності, обдарованість, спеціальні здатності, життєспроможність, працездатність.

В.Моляка визначає творчий потенціал як інтегративну властивість особистості, що характеризує міру можливостей здійснювати творчу діяльність, готовність та здатність до творчої самореалізації та саморозвитку. Творчий потенціал – це саме та система, яка абсолютно прихована від будь-якого зовнішнього спостереження; більше того, сам носій творчого потенціалу іноді мало або й зовсім не знає про свої творчі можливості.

Про справжні творчі можливості конкретної людини можна говорити лише на основі здійсненої діяльності, отриманих оригінальних творів. Творчий потенціал стає не уявною, а реальною, прогнозованою цінністю лише тоді, коли реалізується у винаходах, конструкціях, книгах, картинах, фільмах тощо. Вчений представляє загальну структуру творчого потенціалу, яка визначається такими складовими: задатки, схильності, які виявляються у наданні переваг чомусь; інтереси, їх спрямованість і частота; допитливість, потяг до створення чогось нового; швидкість у засвоєнні нової інформації; вияви загального інтелекту; наполегливість, цілеспрямованість, працелюбність; порівняно швидке та якісне оволодіння вміннями, навичками, майстерністю виконання певних дій; здібності до реалізації власних стратегій і тактик різних проблем, завдань, пошуку виходу зі складних нестандартних, екстремальних ситуацій [8].

Іншу точку зору пропонує В.Лихвар, який визначає творчий потенціал як сукупність творчих здібностей, необхідних для творчої діяльності. Вчений зазначає, що рушійною силою і ядром творчого потенціалу є внутрішні фактори особистості. Саме вони є важливими чинниками саморозвитку людини, самореалізації, самодіяльності, вільних дій і вчинків. Учений підкреслює, що творчий потенціал є універсальною, цілісною якістю людини, змістовна визначеність якої виявляється в творчій діяльності шляхом прирощення матеріально-духовних цінностей та саморозвитку і самореалізації особистості, концентруючи для цього фізичні,

психологічні й духовні ресурси. Змістова характеристика творчого потенціалу є невід'ємною частиною цілісного гармонійного розвитку особистості [6].

Водночас суб'єктивні можливості людини повинні узгоджуватися із зовнішніми (соціальними) умовами. Людина усвідомлює власну самоцінність в умовах соціальної дійсності, їй притаманна внутрішня потреба у соціальному визнанні себе як особистості. У зв'язку з цим учені наголошують на важливій ролі соціального фактору в процесі актуалізації потенційних резервів особистості, підкреслюють необхідність створення соціокультурного розвивального простору, в якому особистість, набуваючи соціального досвіду, зможе самореалізувати свої природні потенції і задатки [10].

Тобто, творчий потенціал особистості визначається як об'єктивними, так і внутрішньоособистісними чинниками, серед яких провідну роль відіграють здібності й особисте ставлення до творчості.

Щодо процесу самореалізації особистості, у ході якого потенційні можливості предметнюються у результатах діяльності, активне особисте ставлення до творчої діяльності дає можливість розглядати творчий потенціал як категорійну форму творчої активності особистості (С.Рубінштейн, С.Степанов, Є.Варламова).

Творчий потенціал, як і творча активність, мають тенденцію до самовираження і здобуття досягнень відповідно до їх можливостей. Тільки сама особистість власним вибором може реалізувати свою творчу унікальність. Творча активність є умовою виявлення і розвитку творчого потенціалу особи та механізмом реалізації її творчих здібностей. У процесі продуктивної діяльності творчий потенціал реалізується й нагромаджується у творчій активності особистості. Відповідно, творчий потенціал і творча активність особистості виступають у цьому феноменологічному ряді в парі, доповнюючи одне одного [11].

Серед низки факторів, які впливають на становлення та реалізацію творчого потенціалу особистості, є задатки (як вроджена якість), соціальне середовище (зовнішні умови впливу) і особистісна активність (життєва позиція особистості) – саме останній фактор визначає особистість як унікальну цілісну систему, яка володіє потенціалом безперервного саморозвитку та самореалізації. [9].

Деякі вчені (Дж.Гілфорд, П.Торренс, В.Дружинін) у структурі творчого потенціалу центральною складовою визначають креативність – здатність до творчості. У загальному розумінні здатність до творчості ґрунтується на створенні чогось нового, оригінального. Креативність, як властивість особистості, виявляється у тенденції до вирішення проблем по-новому, новими засобами, методами [2]. Тобто, максимальний вияв творчого потенціалу виникає в тих ситуаціях, коли людина намагається використати нетиповий для себе засіб, метод вирішення проблеми.

Узагальнення результатів проведеного аналізу дозволяє констатувати, що під потенціалом слід розуміти динамічне інтегральне утворення, яке визначає ресурсні можливості розвитку людини та її здатність до оволодіння і продуктивного здійснення різних видів діяльності. Потенціал формується впродовж усього життя. Відтак людина на початку життєвого шляху прагне до розвитку свого потенціалу, а потім його повного розкриття. Загальним у всіх визначеннях творчого потенціалу є його здатність до виведення особистості на новий рівень життєдіяльності, перетворення самої особи.

Творчий потенціал особистості – це складна система психогенетичних та психологічних якостей, інтегральна цілісність природних і соціальних сил людини, сукупність здібностей, можливостей та властивостей до здійснення творчої діяльності, продукування творчих підходів у даному процесі, які дозволяють знаходити унікальне, принципово нове рішення проблем, а також забезпечення суб'єктивної потреби особистості у творчій самореалізації і саморозвитку.

Список використаних джерел та літератури:

1. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л.С.Выготский // Психолог. очерк: Книга для учителя. – М.: Просвещ., 1993. – 93 с.
2. Воронюк І.В. Психологічні особливості реалізації творчого потенціалу у молодших школярів / І.В.Воронюк. – Автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07 / Нац. пед. ун-т. – Київ, 2003. – 23с.
3. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.В.Кривоноста ін.; за ред. І.А.Зязюна. – 2-ге вид., допов. і перероб. – К.: Вища школа, 2004. – 422с.
4. Кичук Н.В. Формування творчої особистості вчителя / Н.В.Кичук. – К.:Либідь, 1991. – 96с.
5. Костюк Г.С. Здібності та їх розвиток у дітей / Г.С.Костюк. – К.: Т-во "Знання", 1963. – 80 с.
6. Лихвар В. Д. Розвиток художньо-творчого потенціалу молодших школярів у процесі образотворчої діяльності / В.Д.Лихвар. – Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2003. – 24 с.
7. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці / В.О.Моляко. – К.:Т-во "Знання" УРСР, 1989. – 48 с.
8. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості / В.О.Моляко // Обдарована дитина. – 2004. – № 6. – С. 2-9
9. Овсянецька Л. Творчий потенціал людини: соціально-психологічна парадигма / Л.Овсянецька // Соціальна психологія. – 2004. - №2. – С.140-145.
10. Олійник С.В. Формування музично-творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. / С.В.Олійник. – Житомир, 2003. – 187 с.
11. Ткач Р.В. Психологічні особливості творчої активності особистості / Р.В.Ткач. – Запоріжжя: Вид-воЗДІА, 1999. – 24с.
12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу :<http://slovari-online.ru/cat//.htm>

Аннотация
Остапенко Н.И.

Творческий потенциал личности в контексте проблем современного образования

В статье раскрывается суть понятия «творчество», «потенциал», «творческий потенциал личности», освещаются разнообразные подходы относительно их толкования. Доказывается, что взаимодействие качеств и особенностей личности, которые могут реализоваться в конкретном творческом акте, является внутренним источником творчества, а значит творческим потенциалом. Универсальной есть его способность к выведению личности на новый уровень жизнедеятельности, преобразования самой личности. Дается определение творческого потенциала человека как сложной системы психогенетических и психологических качеств, интегрального единства природных и социальных сил человека, совокупность способностей, возможностей и качеств к осуществлению творческой деятельности, реализацию творческих подходов в данном процессе, которые позволяют находить уникальное, принципиально новое решение проблем, а также обеспечивать субъективные потребности личности в творческой самореализации и саморазвитии.

Ключевые слова: творчество, потенциал, личность, творческий потенциал личности.

Summary
Ostapenko N.I.

Creative Potential of a Personality in the Context of the Problems of Modern Education

The article reveals the essence of the concept "creativity", "potential", "personal creativity", highlights the diverse approaches to their definition. It is proved that interaction of qualities and peculiarities of a personality, which can be realized in specific creative act, are the inner source of creativity, that is creative potential. Its ability to taking the personality to the new level of vital functions, transformation of the personality is universal. The definition of creative potential of a person is given, as a complex system of psychogenetic and psychological qualities, integral unity of the natural and social powers of a person, totality of abilities, skills and qualities to the realization of creative activity, realization of creative approaches in this process, which allow to find unique, principally new decision of problems, and also to secure subjective needs of a personality in creative self-realization and self-development.

Key Words: creativity, potential, personality, creative potential of a personality.

УДК 371.134:78.071.4+78.083(045)

Павленко О.М.

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри
інструментально-виконавської підготовки
Ніжинського державного університету ім. М.Гоголя
(м.Ніжин)

Методичні основи навчання джазової імпровізації майбутнього вчителя музики

У статті висвітлено специфіку джазового музикування. Розкриваються особливості джазової мелодики, ритміки, гармонії, форми. Доводиться, що оволодіння навичками імпровізації дає змогу урізноманітнити зміст і форми прилучення студента до музичної творчості. Джазова імпровізація передбачає розвиток емоційно-рефлекторної здатності майбутнього вчителя музики до миттєвого художньо-творчого втілення особистісних емоційно-естетичних уявлень і фантазій у музичному матеріалі. Застосування комплексу методів, як джазове мелодико-фігураційне, ритмічне, мотивне, гармонічне варіювання, створення джазового акомпанементу, аналіз джазових імпровізацій, планування джазової імпровізації, групове джазове музикування, практичних джазових вправ, сприятиме цілеспрямованому формуванню вмінь джазової імпровізації майбутнього вчителя музики у процесі інструментально-виконавської підготовки.

Ключові слова: майбутній вчитель музики, джазова імпровізація, методи навчання, вміння джазової імпровізації.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У вітчизняному освітньому просторі відбуваються процеси, спрямовані на формування нової генерації педагогічних кадрів, здатних бути професійно мобільними та реалізувати свій потенціал в умовах майбутньої педагогічної діяльності. Модернізація сучасної мистецької освіти зумовлює необхідність впровадження нових ефективних навчальних технологій, зорієнтованих на формування творчого потенціалу особистості, інтеграцію професійних знань, умінь та навичок. Навчання основам джазової імпровізації майбутнього вчителя музики набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми... У сучасній науковій літературі набули широкого висвітлення питання виникнення й становлення джазу (К.Берендт, Д.Колліер, В.Конен, А.Медведев, Є.Овчинников, Ю.Панасьє, В.Переверзєв, У.Сарджент, М.Уільямс та ін.), з історії джазових стилів та їх еволюції (В.Срохін, В.Дряпіка, В.Полянський, Ю.Чугунов та ін.), джазового виконавства та імпровізації (Є.Барбан, О.Баташов, Б.Гнилов, Ю.Кінус, Д.Лівшиць, А.Одер,